

La grip de 1918, la pitjor pandèmia del segle XX

Uns 6.000 barcelonins van morir a causa de la grip; la xifra de morts per bombardeig aeri a la capital catalana durant la Guerra Civil va ser de 2.500

Portadores de la Creu Roja als EUA, on s'estima que podria haver començat la grip de 1918. | Wikimedia Commons.

La generació que va nèixer després de la Guerra Civil espanyola, la que ara presenta més risc de contagi amb el Covid-19, no havia conegut al llarg dels seus vuitanta anys d'existència res comparable al que ara estem vivint. Només tenia present, com a fet comparable, la grip del 1918. Un fet molt anterior al seu naixement i que només constituïa un record històric, tramès pels pares, que aquell any ?molt llunyà? eren encara infants, i sobretot pels avis de la generació de 1940, que van viure d'adults aquella pandèmia.

El nom de "grip espanyola" no respon a la realitat dels fets. **Ni l'epidèmia començà a Espanya ni fou aquí molt pitjor que en d'altres països europeus**, però l'Estat espanyol era un dels pocs neutrals del continent durant la Primera Guerra Mundial i, mentre la censura militar reduïa la informació de la pandèmia en tots els estats bel·ligerants per tal de preservar la moral de combatents i rereguarda, la premsa hispànica seguí les incidències del contagi amb llibertat, de manera que això conduí a que s'atribuís falsament a la Península Ibèrica l'origen del virus, que a hores d'ara continua sent desconegut. Uns diuen que s'originà a l'Extrem Orient i altres que començà a Kansas entre els soldats americans destinats a anar a combatre a les trinxeres franceses. A Catalunya sembla que el mal arribà de França. *Influenza* és l'altre nom que rebé

aquella epidèmia.

Sens dubte cal tenir present una guerra molt pitjor i amb més bel·ligerants i combatents que qualsevol de les conegudes durant els cent anys anteriors juntament amb les privacions de la població no combatent, els moviments de tropes entre continents, sistemes sanitaris insuficients i la inexistència no sols de vacunes sinó d'antibiòtics, que trigarien decennis en descobrir-se. Tot plegat explica que **aquella pandèmia causés al món 50 milions de morts**. Superaren de molt els 9 milions de víctimes causades directament per un conflicte, que fou conegut com la Gran Guerra, perquè la humanitat no n'havia patit encara una de proporcions encara més esgarrifoses per a la població civil com fou la Segona Guerra Mundial de 1939 a 1945, que causà més de 50 milions de víctimes.

Durant els primers decennis del segle XX, a Catalunya, la tuberculosi i la sífilis, juntament amb el tifus i el paludisme en els deltes, eren les endèmies comunes, avui dia eradicades. La febre groga i el còlera no havien retornat i semblaven cosa del passat quan la grip va caure damunt de la població. L'opinió pública pensava que les grans epidèmies eren mals d'un temps superat, uns flagells del segle XIX, que orgullosament els homes del nou-cents denominaven *el segle passat* ?adjectiu que nosaltres, més modestos, no emprem en parlar del segle XX. Però **avui compartíem la mateixa confiança que els nostres avantpassats del 1918**, no imaginàvem que fos possible viure al nostre país una pandèmia tan greu com aquesta del 2020.

L'epidèmia de grip arribà en tres onades, la primera entre mitjans de maig i mitjans de juny de 1918, la segona entre setembre i novembre del mateix any, i la tercera entre febrer i març de 1919. A Catalunya la pitjor de molt fou la de la tardor de 1918, fins al punt que normalment és l'única onada recordada. El nombre de morts només fou comparable al causat pel còlera de 1853-1855 i no fou superat més que per la Guerra Civil de 1936-1939. El curs escolar de 1918-1919 començà amb un mes i mig d'endarreriment. Les escoles i la Universitat romangueren tancades.

Al revés d'altres virus, **la grip atacà sobretot persones entre els 20 i els 40 anys**, en edat fèrtil, motiu pel qual la incidència demogràfica posterior fou considerable. La taxa de mortalitat en el quinquenni de 1916 a 1920 quedà en 22,59 per mil, quan la mitjana del període de 1911 a 1930 fou de 19,35 per mil. El creixement vegetatiu durant aquell quinquenni fou del 0,18 per mil en lloc del 3,17 del quinquenni anterior i del 4,91 del posterior. La grip afectà els pobles igual que les ciutats. A Barcelona, que aleshores tenia 640.000 habitants, es registraren 150.000 afectats i **en moriren per efecte directe de la grip uns 6.000**. Com a referència de comparació pot valer **la xifra de morts per bombardeig aeri a Barcelona durant la Guerra Civil, que fou de 2.500**. El 1918 les complicacions causades pel virus causaren moltes víctimes de pneumònia. La quantificació en resulta problemàtica. El tancament de botigues per ordre governativa a causa que algú de la família dels seus amos es trobava malalt, reduí l'oferta dels proveïments i els encarí. Els preus dels queviures i combustibles ja es trobaven afectats per la inflació provocada pels quatre anys de guerra. El gener de 1918 Barcelona havia estat escenari d'avalots de dones en protesta pels preus de les subsistències.

Pàgines i pàgines d'esqueles a 'La Vanguardia' de la tardor de 1918. Foto: Hemeroteca La Vanguardia.

La Vanguardia arribà a portar sis planes d'esqueles mortuòries en lloc d'una. Els serveis funeraris es veieren desbordats. Les famílies havien d'esperar dies que els vinguessin a cercar el mort a casa. La Creu Roja va haver d'ajudar a transportar els cadàvers. L'empresa concessionària de les pompes fúnebres fou multada per l'Ajuntament. El dia de Tots Sants es prohibí l'entrada de la gent als cementiris. Es trigà en clausurar els balls públics i els espectacles, tot i que els teatres havien perdut la major part del seu públic habitual. Els tramvies estaven obligats a circular amb les finestres baixades i els serveis funcionaven malament perquè tenien 267 empleats de baixa per malaltia. L'Ajuntament distribuï 4.000 litres de lleixiu entre les famílies pobres per tal de desinfectar els habitatges. Tot fou debades. Però la grip se n'anà tan misteriosament com havia arribat.

En un context d'alarma i de desconfiança en l'acció pública s'havia pres la iniciativa de constituir una Junta de Caritat. La convocatòria partí de la Societat Econòmica Barcelonesa d'Amics del País, presidida aleshores per l'empresari industrial Albert Rusiñol, germà del pintor i comediògraf Santiago. Albert Rusiñol era propietari d'una colònia tèxtil propera a Manlleu, a la vegada que fou en diverses ocasions parlamentari per la Lliga Regionalista. Comptà amb la col·laboració d'Eduard Martínez Serriñà, el soci secretari de l'entitat i amb la dedicació del secretari general permanent dels Amics del País, que era el poeta noucentista i funcionari provincial Josep Maria López Picó. A la Junta de Caritat estigueren també presents el Banc de Barcelona per mitjà de Josep Estruch i Francesc Benet, el Banc Hispano-Colonial representat pel comte de Sert i el comte de Ruiseñada - Joan Antoni Güell i López, tercer marquès de Comillas. El Foment del Treball Nacional hi era representat pel comte de Caralt, la Cambra de Comerç per Ròmul Bosch i Alsina, comerciant, navilier i president de la Junta d'Obres del Port, i per Dionisio Conde, propietari dels magatzems *El Siglo*. Hi figuraven també altres entitats.

La subscripció pública recollí 654.629 pessetes de l'època. El Banc de Barcelona donà 60.000

pessetes; la Companyia Trasatlàntica, 40.000; el navilier Domingo Mumbrú, 50.000; la Transmediterrània donà la mateixa quantitat. Entregaren 10.000 pessetes cada una de les següents entitats: el Cercle del Liceu, el Cercle Eqüestre, el Crèdit Mercantil, el Banc Hispano-Americano, Conde i cia. i la Hullera Española. El comte de Fígols i propietari de les mines de carbó de Cercs, el Cercle Artístic, el bisbe de Barcelona, la Caixa d'Estalvis i Mont de Pietat de Barcelona i el London County Westminster donaren cada un 5.000 pessetes. Els germans Sedó (Colònia tèxtil Sedó d'Esparreguera) entregaren 3.000 pessetes. El llistat complet figura a la memòria anual de la Societat Econòmica Barcelonesa d'Amics del País. Es repartiren 63.000 lots de bons de subsistències a raó de set lots per família amb el resultat d'haver socorregut 9.000 famílies. Al desempenyament de màquines de cosir i altres útils de treball es dedicaren 5.000 pessetes. Cal tenir en compte que no existien aleshores ni assegurança d'atur ni subsidi de malaltia. L'epidèmia tenia efectes econòmics greus entre les famílies que perdien un o dos jornals a causa dels malalts que tenien, sobretot en cas de mort però també de llarga convalescència. Un cop descomptades les despeses, restà un romanent de 300.000 pessetes, que foren emprades en l'obra d'acolliment i ajuda als infants que havien quedat orfes amb motiu de la grip. Es constituí un patronat a l'efecte.

La part més lúcida de la burgesia considerà que els beneficis extraordinaris aconseguits gràcies a la guerra l'obligaven moralment a donar una ajuda solidària **als més afectats per la catàstrofe, que coincidien majoritàriament amb els de posició social més vulnerable**. La revolució bolxevic a Rússia anava camí de consolidar-se i es preveia una conjuntura molt agitada a tota Europa.

Fins al dia 11 de novembre no es reobriren els escoles, la Universitat, l'Escola Industrial i la Biblioteca de Catalunya, que aleshores es trobava al mateix Palau de la Generalitat. L'epidèmia anava clarament de baixa coincidint amb el moment en que es celebrava l'armistici que posava fi a la guerra. **Poc després anava a començar la major campanya autonomista fins aleshores vista**, canalitzada per la Mancomunitat de Catalunya i pels parlamentaris dels districtes catalans, però també acompanyada de repetides manifestacions vespertines a les Rambles, que eren dispersades per la policia a cop de sabre. La campanya autonomista acabà en fracàs per la negativa total dels partits del règim, que dominaven el Congrés a Madrid, i perquè la conflictivitat social a Barcelona deixà la campanya en via morta.

La concessió de la jornada de vuit hores fou, el 1919, una compensació mínima a la classe obrera a Europa. Aquesta millora laboral es decretà aquí després de la vaga de La Canadenca, que deixà Barcelona sense electricitat i va anar seguida, després d'una setmana de treva, per una vaga general que desencadenà la repressió. La crisi econòmica de postguerra, que portaria l'atur a la indústria i la fallida del Banc de Barcelona, el més important aleshores de la banca catalana, no arribaria fins la tardor de 1920 i no sembla que tingués relació amb les seqüeles de la grip, sinó amb els desequilibris que havia provocat la Gran Guerra a l'economia mundial. A la crisi succeí l'eufòria de la segona meitat dels anys vint, que semblà temporalment deixar enrere aquells primers anys del decenni, que no havien estat a Europa ni de pau ni de guerra, sinó de conflictivitat aguda.

Bibliografia

Granero i Xiberta, X. «L'epidèmia de grip del 1918 a Barcelona». *Gimbernat: revista catalana d'història de la medicina i de la ciència*, 1984; 1.

Rodríguez-Ocaña, E. « La grip a Barcelona: un greu problema esporàdic de salut pública. Epidèmies de 1889-90 i 1918-19 ». A *Cent anys de salut pública a Barcelona* (Roca Rosell, A; Coord.), Institut Municipal de la Salut, Barcelona 1991.

Balcells, Albert. *Compromís i progrés. La Societat Econòmica Barcelonesa d'Amics del País. II Del 1875 als temps recents*. Amics del País, Barcelona 2019.

Més reflexions a Pensem.cat: